

NEM EGY VÉKONYABB

„A világon minden avégből létezik, hogy könyv váljék belőle” – idézi Esterházy Péter Stéphané Mallarmé egyik híres kijelentését *A szív segédigéi* című könyvének előszavában. De idézhette volna ezt a kijelentést Jorge Luis Borges is, aki képes volt az egész univerzumot könyvtárnak tekinteni, és a maga bábeli könyvtárába bepakolta a világ összes létező és elképzelhető könyvét, mindent, amit le lehet írni, az értelmet és az értelmetlent is. Vagy akár Jacques Derrida is előcitolhatta volna ezt a mondatot, hogy be is zárja önmagába, hiszen ahogy annyiszor félreértett szentenciájában áll: nem létezik semmi a szövegen kívül. És lehetne még más szerzőket is felsorolni, hiszen a könyv ezen képzete sokáig lenyűgözte a művelt elméket, az élet olyan, mint egy (nyitott) könyv, idézik sokan, de a könyv a rendnek, az áttekinthető, strukturált időnek is metaforája tudott lenni, sőt az egésznek, a teljességnek, a befejezettségnek a gondolatát is magához láncolta.

Egyszóval a könyv a történelem során mind kulturálisan, mind filozófiai, eszmeileg nagyon magas polcra került. De akkor mi van az irodalmi folyóirattal, tehetnénk fel a kérdést, a könyv kisebbik, ne adj' isten!, mostohatestvérével, amivel kapcsolatosan egy dologban lehetünk csupán biztosak, hogy nem egy vékonyabb és igénytelenebb változata a könyvnek. Mit tulajdoníthatunk neki, mit bízhatunk rá, milyen helyet tölthet be a kultúrában?

Hát az emberi képzeletben?

Nem véletlen ez a szembeállítás. A magyar kultúra különben is hajlamos az osztódásra, a meg hasonlásra, a dichotómiák szerint szerveződő és hierarchikus szembenállások képviselőjére. Népies vagy urbánus, filozófia vagy irodalom, az irodalomon belül pedig: próza vagy líra, regény vagy novella, és igen, könyv vagy folyóirat. Csupa csikorgó, de mégis létező, megosztó vagy- vagy. Ezek közül az utóbbi talán a legfurmányosabb, legrejtőzködőbb.

A magyar irodalom szereti magát a folyóiratok kultúrájának nevezni. Valószínűleg emögött a *Nyugat* több mint évszázados hatását és modelljét kell sejtenuünk, de ott vannak a nyolcvanas és kilencvenes évek, amikor egy folyóirat köré – legyen az a *Jelenkor*, *Holmi*, *Nappali ház* stb. – szerzők sokasága tömörült, ott jelentkezett, ott futott be, majd egyfajta házi szerzőként ott is ragadt. Másrészt a könyv kultusza is számottevő. Hányszor történik

meg, hogy egy folyóiratban közölt esszé, novella, regényrészlet, vers jelentős kritikai fogadtatásra talál? Azonban, ha könyv formájában megjelenik, már ráirányul a figyelem, recepciója lesz, vitát gerjeszt. Természetesen az online világ valamennyire felülírja ezt a helyzetet, hiszen egyre gyakrabban keringenek folyóirat-publikációk az online térben. Bár jó kérdés, hogy a zárt facebook-buborékok egymásra felelgető kommentjei és lájkjai mennyiben helyettesíthetik a tényleges kritikai munkát, a kulturális párbeszédet.

Ki honnan kezd látszani, számítani? Mikortól nevezhető okleveles írónak? Mennyire kell kijárnia valakinek a folyóiratok iskoláját, hogy majd könyvvel/könyvekkel léphessen a nyilvánosság elé? Ki melyik szellemi csoportosuláshoz, klikkhez, melyik értékrendhez tartozik? A könyv versus folyóirat szembenállást ezek a kérdések gerjesztik. Csupa álkérdés, véleményem szerint, amelyek azonban kijelölnek egy bizonyos valóságot. Jobb híján nevezzük ezt irodalmi életnek. És ebben a valóságban pedig szeretünk tájékozottnak mutatkozni, eligazodni, jól értesültnek lenni – ehhez pedig mankót szolgáltat a folyóirat–könyv megkülönböztetés.

A valóság pedig az, hogy szinte senki sem kezd könyvvel. Az íróváérés mindig valamelyik folyóiratnál kezdődik. A szerkesztői visszajelzésre való várakozással. Amiről tudjuk, mennyire kínos tud lenni. Főleg, ha elhúzódik. Nekem az első szépirodalmi jellegű próbálkozásom a *Látó*hoz került, hogy ott Láng Zsolt szikéje alaposan lemetssze a fölösleges részeket róla. Úgy gondolom, tanultam belőle. De nem végződik mindig szerencsésen az ilyen írói kaland.

A folyóirat-kultúra ugyanakkor válságban van – nincs miért ezt elhallgatni. És jó kérdés, hogy mennyire lehet ezt az eltorzult támogatási rendszerekre fogni. A folyóiratszámok ugyanis, a ritka kivételt leszámítva, nem igazán látszanak. Egyre kevesebb folyóirat tart lapszám-bemutatót, de egyáltalán alig létezik kritikai beszéd róluk, ahogy egymásra, egymás publikációira is nagyon ritkán reflektálnak. Minden tiszteletem azoké az irodalmi folyóiratoké, amelyek újabb és újabb kísérleti próbálkozásokkal, műfajokkal próbálják kitágítani a kritika műfaját. Hiszen a megmutatkozás lehetőségének biztosítása mellett ez a legfontosabb feladata az irodalmi folyóiratoknak: rendben tartani a kultúra háztartását. Érteni és értékelni, és ezt minél több szempontúan, dialogikusan. A kultúra szeizmikus mozgásainak a folyóiratok repedéseiből kell elindulniuk. Ehhez nem elég a megjelent mű, azt még éltetni kell, be kell vezetni a kultúra vérkeringésébe. A folyóiratok lapszámai ugyanakkor azért is megérdemelnék a nagyobb figyelmet, a nagyobb kulturális jelenlétet, impaktot – hogy a tudományos élet berkeiben

használt fogalommal éljek –, mert irtózatot munka van bennük. Szerkesztői munka és koncepció szintjén is. Néha több, mint egy könyvben. Egy jó folyóiratszám igazi aranybánya tud lenni, a tematikus lapszámok pedig a kulturális fordulatok előőrseiként szerepelhetnek.

Ezért kérdezem: miért nem lehetne korunk megint/végre a folyóiratoké? A könyv szintén válságban van. Walter Benjamin már a huszadik század elején elkezdett beszélni a könyv auravesztéséről. A könyveket valamilyenkor még valami titokzatosság, különleges szellemi rang lengte körül, hiszen, vélték, bennük az emberiség felgyülemlett tapasztalatai csapódnak le. Mára azonban kevesen képesek átélni azt a borzongató érzést, amit egy különleges szellemi tartalommal megáldott könyv vált ki, amikor, mondjuk, ráakadnak egy pincesorban felejtett antikvárium valamelyik poros szegletében. A könyv inflálódni kezdett, amihez egyszerre járult hozzá a könyvpiac felhígulása, a különböző magánkiadások, a kétes szerkesztőségű kiadók megszorodása. Sok könyv megjelenésével ki is meríti létezését, nem vezetődik be sehova, nincs recepciója, nincs olvasói élete, kiadók poros szobáiban feltornyozva várhatja a bezúrást. De az is lehet, hogy a könyv már nem a legadekvátabb formája a kulturális tudás reprodukciójának és termelésének. A változatosságot, a gyors reagálást és az azonnalíságot kérő korunkban a folyóiratok megfelelőbb közegek lehetnének, mint az agyaglábakon vándorló, saját keményfedeleik szorításában vergődő könyvek.

A könyv ígézetében léteünk. Miközben már nem éljük a könyvet.

Lehet, hogy megint eljött a folyóiratok korszaka?

Már csak egy jó metaforát kellene kitalálni hozzá.

Mert ha a könyv az élet metaforája, akkor minek a metaforája a folyóirat?

Én most, nem túl találékonyan, egy étteremnek képzelem el a folyóiratot. De olyannak, amelynek a szívében válogatott lemezlovasok az ételekhez komponált selymes lounge zenét játszanak. De nemcsak hagyományos éttermi rész található benne, van látványkonyhája, sőt, úgynevezett hús-vitrinje is, na meg szabadtéri bárpultja, kertés terasza, pinceborozója, de egy olyan beugrója is, ahol egy pohár Sauvignon Zuc di Volpet kortyolgatva, kényelmes bőrfotelben, kandalló mellett csemegézni lehet az éppen aktuális irodalmi folyóiratok terméséből. Ebben az étteremben világhírű séfek dolgoznak. Egyszerre ötön, de még regélnék egy fiatal kuktáról is, aki egy újra reinkarnálódott Rimbaud agilitásával szenttelenül hajigálja a nagy öregek kezei alá a szükséges adalékanyagot, miközben életuntan maga elég suttozja: „még mindig Saigon, még mindig Saigon”.

Öt séf, öt különböző ízvilág, világlátás, stílus, mérték.

Épp most libben be a lengőajtón egy szélelbélelt figura, akinek soha sem esik ki a könyv a kezéből, amikor főz, akkor is olvas, ezért néha oda-kozmál a főztje, de ez senkit sem zavar, őt így szeretik. Ez a séf arról híresült el, hogy főztjei mellé rögtönzött versekkel kedveskedik, és ő honosította meg a pointillizmust a költészetben. Különben is képes bármit megverselni, legutóbb éppen Mikes Mária 1781-ből származó *A gazdaasszonyi bölcsességek tárházát* írta át versfüzerré. Még délelőtt van, így még bent található az étteremben az egyik nagy öreg, akinek hírnevét különleges képessége öregbíti. Ő nem az orrával szimatolja, szájával ízleli a főzés alatt lévő ételeket, hanem túlérzékeny fülével egyszerűen kihallgatja az ételek rotyogását, az ízek érését, összecsendülését. Szamizdatban terjedő műve, *A kompót zenéje* nemcsak a nagymamák őszi spájzolásának művészetét forradalmasította, hanem állítólag rejtett értelme szerint a lobacsevszkiji geometria mélyére vezet, ugyanakkor még a tíz szefira felé is képes megnyitni az alázas elmét.

Mintha attól félne, elfelejtik, úgy nyomul be a konyha felől kebelbarátja, akit pörgő nyelvjátékai, gyilkos rímei miatt bizalmasai RAF néven is szoktak emlegetni. Egyből varázsolni kezd. Álomfácánsültet, ködnyúlpörköltet húz elé a kalapjából, mellé a mesék tejét csorgatja bögréjébe. Nem tudja sokáig folytatni bűvészkedését, mert egy dadogós foglalja el a helyét, az Erdélyi (L)étlapot, mint a Bibliát, úgy lobogtatja a kezében, mind a többiek elé akar tolnakodni, pedig csak helyi alapanyagokból főz, ő az erdélyi-magyar konyha szerelmese, miközben otthon, titokban, leginkább pulisz-kás ételekkel szereti kényeztetni magát.

Az öregek illegetését a kandalló mellől egy nyurga figura figyeli blazírtan. A legfiatalabb séf, aki azonban már rég abbahagyta a főzést, sőt a lenézett prózát is félretette, ehelyett drámát és filmforgatókönyvet ír, látszik rajta, nem érdekli az egész tolongás, parádézás, magamutogatás, hisz ő tudja, amit senki sem a jelenlevők közül: hogy övé az étterem.

Még hogy nem létezik élő, eleven folyóirat?

Még hogy nem rotyognak új ízek az erdélyi folyóirat-kultúrában?

De remélem, senki nem gondolt semmilyen konkrét személyre a fentiek olvasása során. Hiszen tudjuk, a valóságban ez nincs így. Nincsen semmi a szövegen kívül. A világon minden avégből létezik, hogy folyóirat váljék belőle. Ezek a séfek csupán kitalált szereplők. Mindennemű egyezésük a valósággal csupán a véletlen műve.